

BÚRLIVÁK DUCHA

Ešte s vami pobudnúť. Spomínanie na Dominika Tatarku. Bratislava, Nadácia Milana Šimečku a vydavateľstvo PT 1994, 144 s.

Nejkrásnejší na životě je jeho odvaha
vzdorovat pustině temnot.

Jiří Mucha: Studené slunce

Sentencia Jiřího Muchy z roku 1968, ktorú som zvolila ako motto, podľa mňa najlepšie vystihuje životnú filozofiu a životnú pravdu Dominika Tatarku, avantgardného slovenského mysliteľa a básnika slova, prvého nositeľa Seifertovej ceny, ktorý svoj vzdor proti lži, násiliu a bezpráviu vyjadril nielen slovom, ale aj vlastnými postojmi a činmi. Najmä vtedy, keď odsúdil našu ľudskú a národnú kapituláciu pred okupáciou, odmietol sa nechať „konsolidovať“ a normalizovať“ a napokon keď už 31. decembra 1976 ako prvý slovenský intelektuál podpísal Chartu 77, a tým spečatil svoj ďalší osud natrvalo umlčaného spisovateľa. Dominik Tatarka sa stal všeobecne uznávaným symbolom nepoddajnosti a odbojného ducha, nositeľom veľkých humanistických myšlienok. Vrchovato naplnil tvrdenie Franza Kafku, že ak má mať život človeka plnú hodnotu, musí obsiahnuť tri vlastnosti: krásu, zmysel a stabilitu. Autentické svedectvo o tom vydáva recenzovaná kniha, ktorá reflektuje a sprítomňuje – slovom i obrazom – tieto znaky Tatarkovho života.

Kľúčové myšlienky a reflexie prezentované v knihe pôvodne odzneli 17. mája 1994 v bratislavskom Štúdiu S, kde sa zišli domáci a zahraniční priatelia, obdivovatelia a znalci diela Dominika Tatarku, aby si pripomenuli piate výročie jeho úmrtia, no najmä preto, aby zoči-voči výzve jeho strastiplného života a tvorivého zápasu s temnotami preklenuli pomyselnú čiaru oddeľujúcu minulosť od prítomnosti. Kniha obsahuje svedectvá a narácie priateľov, profesionálne vecné analýzy literárnych vedcov a úvahy spisovateľov, tých, čo sa osobne na stretnutí zúčastnili, aj tých, čo spomínali na diaľku. Ponúka aj výstižný výber z výstavy fotoportrétov Dominika Tatarku, z ktorých vyžaruje filozofická múdrosť poznaného i prežitého, nezlomný charakter i tragika osamelosti. Po prvýkrát máme možnosť prečítať si v slovenskom preklade reportážnu črtu francúzskeho komunistu Bernarda Noëla, opisujúcu vzácné stretnutie s Tatarkom začiatkom roku 1980: tiesnivá atmosféra vtedajšej spisovateľovej existencie v samote a izolácii kontrastuje s intelektuálnym nábojom jeho výpovede, odmietaním akéhokoľvek prispôsobenia sa zlu, s jeho rozhodnutím pevne kráčať – hoc aj sám – proti noci a moci.

Devätnásť príspevkov spolu s kalendárom Tatarkovho života a diela vytvárajú jedinečný ľudský dokument i dokument doby nedávno minulej. Vypovedajú však aj o našej prítomnosti, hoci aj touto veľavravnou citáciou z trpkkej Kadlečíkovej epištoly: „Nevydávajú sa akosi, Dominik,

Vaše knižky. Lebo sa na dostrel blíži krajšia budúcnosť, budúcnosť, keď namiesto slov sa budeme dorozumievať obrázkami na tisícvetrových bankovkách štátnych“ (s. 16). O minulosti a prítomnosti a o nás v nej, o literatúre ako pamäti – individuálnej i kolektívnej, o zrode mýtov a legiend, o výmene modiel a úcte k tradícii – o tom všetkom rozmýšľal Juraj Špitzer pri vernisáži portrétov Dominika Tatarku. Dôraz kládol na potrebu brať rozsiahle Tatarkovo dielo ako celok, len tak sa ukáže, že „tvorí jednotu vízií a dezilúzií, odráža skúsenosť jednej generácie so všetkými peripetiami, zákrutami, nádejami a sklamaním z fiktívnych utópií“ (s. 15).

Mýtovotvornú potenciu Tatarkovho diela a jeho integrálnej osobnosti videnú očami slovenských študentov a českého disentu invenčne vykresľuje sociológ a spisovateľ Martin Bútora. Vyznáva sa, že preňho osobne „Tatarka stelesňoval 'neprevoditeľnosť' svedomia na inštitúcie, na aparáty', neredukovanosť 'legitimity na legalitu'; predstavoval onú zodpovednosť za vlastné činy, onú 'nemožnosť' žiť mimo svedomia', ktorú Václav Bělohradský považuje za základ európskej tradície“ (s. 24). Vo svojej štúdiu cituje pozoruhodné myšlienky V. Černého, L. Čivrného, J. Putíka a V. Havla prezentované v samizdatovom zborníku z roku 1983, ktorý českí intelektuáli z disentu pripravili k majstrovým sedemdesiatinám pod názvom *Písачky pro Dominika Tatarku*. Eva Kantůrková (do publikácie je zaradená kapitola z jej knihy *Památník*) upozorňuje aj na ďalšie vynikajúce „písачky“, ktorých autormi boli napr. J. Němec, M. Hybler, K. Sidon, J. Topol, B. Fučík, Z. Hejda, P. Pithart, I. Dubský, K. Kosík.

Poľská slovakistka Danuta Abrahamowiczová sprostredkovala niektoré existenciálne ladené myšlienky a kontemplácie z Tatarkovej osobnej korešpondencie, aby v závere svojho spomínania položila apelatívne znejúcu otázku: „A kam sme sa s týmto základným prejavom ľudskej koexistencie dostali dnes? Uchránili sme Dominikovu *Obec Božiu*?“ (s. 59). Ute Rassloffová vyzdvihla Tatarkom vypracovanú „archeológiu ľudských kultúrnych dejín“, synkretizmus jeho prác, dialóg, „v ktorom Tatarka našiel spoločný prekladový jazyk medzi ľuďmi, kultúrami, národmi, časmi“ (s. 63). Albert Marenčin poukázal predovšetkým na hlboké ľudské korene, vysoké mravné ciele a filozofickú dimenziu Tatarkovej vzbury, ktorá smerovala k jednému bodu, a to „k naplneniu jeho predstavy slobodného spoločenstva slobodných ľudí, ktorému dal meno *Obec božia*“ (s. 66). Presne vystíhol charakter Tatarkovho myslenia, ktoré nebolo epicky priamočiare, ale skôr dialekticky meditatívne, „krúživé“, sústredené na jednotlivé problémové ohniská: „namiesto rozprávania príbehu meditoval, hútal, viedol svoje nekonečné monológy (s. 66). Peripetia spolupráce Dominika Tatarku s filmom, ktoré trvali vyše dvadsať rokov a ktoré nepochybne súviseli aj s Tatarkovou poetikou, sú témou druhého Marenčinovho príspevku.

K menej známym Tatarkovým inšpiratívnym reflexiám o výtvarnej kultúre, v ktorej ho zaujímal predovšetkým znaková sústava a jej významová štruktúra, sa vracia Juraj Mojžiš. Ukazuje, že výtvarná tvorba bola pre Tatarku v prvom rade „stavom ducha“, „spôsobom myslenia, cítenia, hľadania, ale najmä nachádzania v sebe, v hlbine pamäti“. V tomto kontexte pripomína aj Tatarkovo chápanie kultúry vôbec: „Kultúra je obcovaním, je výrazom, slovným a materiálnym výrazom pomeru človeka k človeku, národa k národu, kultúra je výrazom toho, čo si uctieваме, čím chceme byť, čo chceme, aby si uctili i tí, čo prídu po nás“ (s. 73).

Milan Hamada sa pokúsil o vlastnú interpretáciu Tatarkovej *Farskej republiky*, ktorú zhrnul do tohto súdu: „Tatarkove cesty slobody teda vychádzajú z existenciálnej analýzy sveta, z vecného prieskumu cez deštrukciu pseudoskutočnosti až po utopickú víziu nového človeka v ňom,

ktorá viedla slovenského intelektuála do novej totality“ (s. 79). Nad Tatarkovým príklonom k biografickým žánrom v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa invenčne zamýšľa Peter Zajac, vyzdvihujúci pravú estetickú hodnotu tohto typu literatúry. Historik Ján Mlynárik podáva precízne svedectvo o tom, ako a prečo sa „čosi“ z Tatarkovej pozostalosti dostalo do pražských archívov.

Rozličné dimenzie Tatarkovho rýdzeho človečenstva, čara jeho vnímavej, až empatickej osobnosti, jeho „obdivuhodné umenie žiť s ťažkým údelom na zemi a zároveň vedieť letať vo výšinách na prúdoch vlastných myšlienok“ (s. 21) sprítomňujú Ľuba Lauffová a Erika Podlipná, Cecile Wajsbrot a Miroslav Zikmund, Sabine Bollacková a František Janouch. Všetkých, čo sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na príprave tejto skutočne hodnotnej a výtvarne krásnej publikácie, spájalo spoločné úsilie aspoň čiastočne splniť spisovateľovo naliehavé volanie v rokoch neslobody a zápasov s démonom súhlasu: „Treba povedať pravdu. Treba povedať všetko, lebo ilúzia je tragédia ...“

Je preto škoda, že zo stránok tejto knihy neprehovorili aj naši filozofi a že zostavovatelia do nej nezaradili aspoň jeden z výborných textov Milana Šimečku o Tatarkovi. V **Archíve Milana Šimečku** pri Filozofickom ústave SAV je napríklad uložený Šimečkov zatiaľ nepublikovaný list Dominikovi Tatarkovi datovaný 10. 3. 1983, ktorý v obdivuhodnej skratke vystihuje vzájomné prelínanie ich malých a veľkých dejín.

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

MONOGRAFIA O ROMANOVÍ GUARDINIM

LADISLAV HANUS: Romano Guardini. Mysliteľ a pedagóg storočia. Bratislava, Lúč 1994, 204 s.

Koncom minulého roka sa objavila na knižnom trhu dlho očakávaná knižná publikácia z literárnej pozostalosti významného predstaviteľa kresťanskej filozofie na Slovensku profesora ThDr. Ladislava Hanusa (1907-1994) o Romanovi Guardinim, významnom mysliteľovi a pedagógovi 20. storočia. Slovenská verejnosť, najmä však filozofická obec, s veľkým záujmom očakávala vydanie tohto diela profesora Hanusa, ktoré vyšlo doteraz iba v samizdatovom časopise Orientácia, vydávanom v rokoch totality Jánom Magom.

V úvode monografie osvetľuje autor epochálny význam mysliteľského zjavu Romana Guardiniho (1895-1968). Guardini sa vynoril spolu s Petrom Lippertom po skončení prvej svetovej vojny ako vedúca duchovná osobnosť nového demokratického Nemecka. Obaja